YANGI O‘ZBEKISTONNI RIVOJLANTIRISH STRATEGIYASIDA IJTIMOIY HARAKATCHANLIK VA MILLIY XARAKTER MUSHTARAKLIGI

Usmanova Shoxsanam Shavkatovna
Farg‘ona davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi
Tel: +99890-164-80-18

Annotatsiya

Ushbu maqolada Yangi O‘zbekiston sharoitida ijtimoiy harakatchanlik (mobilik) jarayonlarining milliy xarakter shakllanishiga ta’siri tahlil qilinadi. Taraqqiyot strategiyasi doirasida jamiyatning ijtimoiy tarkibidagi o‘zgarishlar, “ijtimoiy lift”lar faoliyati va ularning xalqimizning mental xususiyatlari bilan o‘zaro bog‘liqligi falsafiy-sotsiologik jihatdan yoritilgan. Shuningdek, globallashuv davrida milliy o‘zlikni saqlab qolgan holda ijtimoiy faollikni oshirish muammolari va ularning yechimlari bo‘yicha takliflar ilgari surilgan.

Kalit so‘zlar: *Yangi O‘zbekiston, ijtimoiy harakatchanlik, milliy xarakter, taraqqiyot strategiyasi, ijtimoiy lift, mentalitet, transformatsiya, qadriyat, sotsiologik dinamika.*

KIRISH

Insoniyat tarixining hozirgi bosqichi ijtimoiy munosabatlarning nihoyatda jadal o‘zgarishi va ijtimoiy tuzilmalarning dinamik xarakter kasb etishi bilan tavsiflanadi. Dunyoning mafkuraviy va ijtimoiy-iqtisodiy manzarasi o‘zgarib borayotgan bir davrda har bir millat o‘zining mavjudlik asoslarini saqlab qolish bilan birga, zamon talablariga moslashishga intiladi. O‘zbekiston o‘z taraqqiyotining yangi bosqichiga qadam qo‘ygan bugungi kunda, jamiyatning ijtimoiy qiyofasi tubdan yangilanmoqda. Yangi O‘zbekistonni barpo etish g‘oyasi shunchaki siyosiy shior emas, balki xalqimizning milliy xarakterida uzoq yillar davomida shakllangan intilishlarning amaliy namoyonidir. Ijtimoiy harakatchanlik tushunchasi zamonaviy sotsiologiyaning markaziy kategoriyalaridan biri bo‘lib, u shaxsning jamiyat ierarxiyasidagi o‘rni o‘zgarishini ifodalaydi. Biroq, bu jarayon faqatgina iqtisodiy farovonlik yoki mansab pillapoyalaridan ko‘tarilish bilan cheklanmaydi. Ijtimoiy harakatchanlik o‘z mohiyatiga ko‘ra milliy xarakterning shakllanishiga, xalqning mentalitetiga va qadriyatlar tizimiga bevosita daxldordir. Negaki, har bir ijtimoiy siljish insonning dunyoqarashini, uning atrof-muhitga munosabatini va milliy o‘zlikni anglash darajasini transformatsiya qiladi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta’kidlaganidek: “Biz o‘z oldimizga qo‘ygan yuksak marralarga erishish uchun avvalo yangi avlod kadrlarini tayyorlashimiz, jamiyatda bilim va tadbirkorlikni rag‘batlantiradigan ijtimoiy muhitni yaratishimiz lozim.” [1, B. 12].

Ushbu jarayonning dolzarbligi shundaki, bir tomondan, globallashuv va raqamlashuv sharoitida ijtimoiy harakatchanlik tezlashmoqda, ikkinchi tomondan, milliy xarakterdagi turg‘un qadriyatlarni saqlab qolish ehtiyoji yuzaga kelmoqda. Milliy xarakter – bu millatning genetik xotirasi, uning asriy urf-odatlari va yashash tarzi majmuidir. Ijtimoiy harakatchanlik esa ushbu “static”holatga “dinamika” olib kiradi. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasida inson qadrini ulug‘lash va erkin fuqarolik jamiyatini barpo etish vazifasi qo‘yilgan ekan, bu o‘z-o‘zidan aholining vertikal harakatchanligini, ya’ni bilim va mehnat orqali yuqori ijtimoiy mavqega erishish imkoniyatini kengaytirishni talab etadi. Mazkur maqolada ijtimoiy harakatchanlikning milliy xarakter bilan o‘zaro dialektik aloqadorligi, bu boradagi mavjud muammolar va ularning yechimlariga ilmiy nuqtai nazardan yondashiladi.

Milliy xarakter va ijtimoiy harakatchanlik o‘rtasidagi bog‘liqlik sotsiologik tadqiqotlarning muhim obyekti hisoblanadi. P. Sorokin o‘zining klassik “Ijtimoiy mobilik” asarida ta’kidlaganidek, ijtimoiy harakatchanlik yuqori bo‘lgan jamiyatlarda inson shaxsi ko‘proq moslashuvchan, tashabbuskor va ratsional bo‘ladi [2, B. 54]. O‘zbek xalqining milliy xarakteriga xos bo‘lgan bag‘rikenglik, jamoaviylik va oilaparvarlik kabi xususiyatlar bugungi ijtimoiy harakatchanlik sharoitida yangi mazmun bilan boyimoqda.

Hozirgi kunda O‘zbekistonda ijtimoiy harakatchanlikning bir necha kanallari (liftlari) faol ishlamoqda: Intellektual mobilik – oliy ta’lim tizimidagi islohotlar, qamrov darajasining 9 foizdan 38 foizga ko‘tarilishi yoshlar o‘rtasida “bilim orqali yuksala olish”ishonchini uyg‘otdi. Bu milliy xarakterdagi an’anaviy konservatizmni (faqat meros yoki tanish-bilish orqali mavqe topish) yengib, “meritokratiya” (loyiqlik) tamoyiliga yo‘l ochmoqda. Iqtisodiy faollik – tadbirkorlik subyektlarining ko‘payishi o‘zbek xalqiga xos mehnatsevarlik xislatini yangicha kreativlik bilan birlashtirdi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida ijtimoiy statusning iqtisodiy omillarga bog‘liqligi shaxsning ijtimoiy mas’uliyatini oshiradi.

Biroq, ijtimoiy harakatchanlik jarayonida milliy xarakterga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin bo‘lgan omillar ham mavjud. Masalan, ijtimoiy statusning tez o‘zgarishi ba’zan shaxsning o‘z qadriyatlaridan uzilishiga, “iste’molchilik psixologiyasi”ning shakllanishiga olib kelishi mumkin. Bu borada tadqiqotchi I. Ergashev shunday yozadi: “Ijtimoiy dinamika shaxsni harakatchan qiladi, ammo u o‘zligini (identity) yo‘qotsa, jamiyatning ma’naviy yaxlitligi buziladi” [3, B. 76].

Jamiyatdagi ijtimoiy harakatchanlik milliy xarakterdagi “andisha”, “istihola” kabi ba’zan rivojlanishga to‘sqinlik qiladigan elementlarni biroz yumshatib, o‘rniga “shaxsiy javobgarlik” va “faol fuqarolik pozitsiyasi”ni olib kirmoqda. Bu Yangi O‘zbekistonning strategik maqsadlariga to‘la mos keladi.

Xulosa qilib aytganda, Yangi O‘zbekistonni rivojlantirish strategiyasida ijtimoiy harakatchanlik nafaqat iqtisodiy zaruriyat, balki milliy xarakterni yuksaltiruvchi muhim

omildir. Milliy xarakterdagi barqaror an’analar jamiyatning ma’naviy ustuni bo‘lib xizmat qilsa, ijtimoiy harakatchanlik ushbu jamiyatning rivojlanish motoridir. Ularning mushtarakligi jamiyatda ijtimoiy adolatni qaror toptirishga va har bir fuqaroning o‘z salohiyatini ro‘yobga chiqarishiga xizmat qiladi. Millatning ijtimoiy faollashuvi uning milliy o‘zligini yo‘qotishiga emas, aksincha, zamonaviy dunyoda yanada raqobatbardosh bo‘lishiga olib kelishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: “O‘zbekiston” nashriyoti, 2021. – 464 b.
2. Сорокин П. Социальная мобильность. – М.: Мысль, 2005. – 588 с.
3. Ergashev I. Jamiyat modernizatsiyasi va ma’naviy yangilanish. – Toshkent: “Akademiya”, 2012. – 156 b.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-60-sonli Farmoni.
5. Giddens A. Sotsiologiya. – Toshkent: “Sharq”, 2002. – 840 b.
6. Milliy xarakter va sotsial psixologiya: Nazariy masalalar. To‘plam. – Toshkent: “Fan”, 2018. – 210 b.